

Toespraak in de Amsterdamse Studentenekkllesia op 20 april 2014 door Geeske Hovingh

De kracht van taal – Pasen 2014

Voorlezing uit het levensverhaal van Jezus volgens Matteüs

Matteüs 27:22-26

Pilatus sprak tot hen:

Wat zal ik doen met Jezus die messias wordt genoemd?

Allen zeiden:

Hij moet worden gekruisigd.

Hij sprak:

Welk kwaad heeft hij dan gedaan?

Maar zij schreeuwden nog harder:

Hij moet worden gekruisigd.

Pilatus zag dat niets hielp,
sterker: er ontstond oproer.

Hij nam water,
waste zijn handen voor het aangezicht van de menigte
en sprak:

Onschuldig ben ik aan dit bloed.

Jullie moeten maar zien.

Het hele volk antwoordde en sprak:

Zijn bloed over ons en over onze kinderen.

Toen liet hij hen Barabbas vrij,
maar Jezus geselde hij en hij leverde hem over
om te worden gekruisigd.

Toespraak

1.

Kort geleden bracht ik een bezoek aan de kapper, dat moet soms ook gebeuren. Tijdens het knippen raakten de kapster en ik in gesprek over het een en ander aan lokaal wereldleed zoals de Noord/Zuid-lijn, de juweliersoverval in Deurne, en natuurlijk kwamen we zo ook op het 'minder minder' waartoe Wilders had opgeroepen. Plotseling hield de schaar stil en keek de kapster me via de spiegel indringend aan. *Die Wilders is natuurlijk een idioot, zei ze, maar als het om de Marokkanen gaat, heeft 'ie wel een punt. Ze zijn allemaal crimineel, kijk maar naar Opsporing Verzocht. Als je langsloopt, schelden ze je uit voor hoer en ze roepen altijd om respect, terwijl ze zelf helemaal niet weten wat dat is.* Op gedempte toon voegde ze daar aan toe: *Ik zeg het je eerlijk, van mij mogen het er ook een stuk minder zijn...*

Ik mompelde iets onverstaanbaars. Misschien was ik onbewust bang dat een te felle discussie noodlottig voor mijn kapsel zou uitpakken, maar het kon ook zijn - en dat was veel erger - dat ik niet meer zo opkeek van dit soort taal. Eenmaal buiten drong de ernst daarvan pas echt tot me door: hoe normaal het de laatste jaren is geworden om dit soort abnormale dingen te zeggen, en daar bovenop: dat de groep mensen die denkt zoals mijn kapster, misschien wel veel groter is dan naar buiten toe wordt beweerd...

2.

Hoe ontstaan dit soort vijandige denkbeelden? Niet alleen in Nederland, maar overal in Europa zijn extreemrechtse partijen in opmars en in alle gelederen van de samenleving is het intussen bon ton om de onderbuik te laten spreken, ook als die er aanvankelijk misschien wel helemaal niet was. Lijkt de crisis voorzichtig over zijn dieptepunt heen, het aanwijzen van een zondebok voor de problemen in een samenleving blijft nog altijd een populaire tak van sport, met de daarbij horende retoriek van haat en vernedering.

Op grote en kleine schaal is dit wat mensen doen, de vreemde ander veroordelen en juist daarom het vertrouwde eigene verheerlijken, zegt de Italiaanse schrijver Umberto Eco in zijn boek 'Het creëren van de vijand'. Oftewel: een criminele nietsnut aan de andere kant van de streep geeft mij het gevoel dat ik het zo slecht nog niet heb gedaan.

3.

Een criminele nietsnut was hij niet, maar een zondebok des te meer: Jezus. Die durft de rigide omgang met de Thora te bevragen, gaat de discussie met de priesters en Schriftgeleerden aan en predikt een volstrekt andere praktijk dan zij; namelijk die van opkomen voor de vertrapte mensen, van 'grootsten die moeten worden als de kleinsten'. Een groeiende groep mensen voelt zich door die woorden aangesproken, maar daarmee vormt Jezus ook een groeiend gevaar voor de Romeinse machthebbers en hun Judese handlangers – concurrentie konden zij immers niet gebruiken.

Dit speelt zich allemaal af in Jeruzalem ten tijde van het Pesachfeest. Stel je daar een stad bij voor die zowat uit zijn voegen barst van de Joodse feestgangers, overal vandaan gekomen, maar ook van de Romeinse ordehandhavers. De sfeer is broeierig, misschien een beetje vergelijkbaar met een gemiddelde Amsterdamse Koninginnedag – pardon, Koningsdag, maar dan een stuk minder feestelijk. De deinende massa wordt opgehitst, uitspraken van Jezus verdraaid en hij wordt neergezet als een oproerkraai met een te grote bek. 'Jij beweert de koning der Joden te zijn?' vraagt Pilatus hem. 'Jij zegt het' is zijn diplomatieke antwoord, maar daarmee heeft de elite het argument in handen om hem te kruisigen – dit kon immers worden beschouwd als majesteitsschennis. Jezus belandt in een schijnproces, met tegenover zich het doorgedraaide volk en naast zich Pilatus die misschien vredelievend overkomt, maar volgens vele historische bronnen buitengewoon wreed was. Dat blijkt ook wel, want na zijn handen letterlijk in onschuld te hebben gewassen, geselt hij Jezus – de werkelijk onschuldige, en jaagt hem zonder aarzelen de dood in.

4.

En dan volgt die merkwaardige zin, die je alleen in het Matteüs-evangelie tegenkomt: 'Zijn bloed over ons en over onze kinderen'. Misschien herkent u de woorden eerder als *Sein Blut komme über uns und unsre Kinder*, zoals dat ieder jaar weer uit volle borst gezongen wordt in de Matteus Passion. Over de betekenis van die uitspraak wordt tot op de dag van vandaag door theologen getwist, wat we in ieder geval met zekerheid kunnen stellen is dat deze zin één van de meest beladen teksten van de bijbel is geworden. Ik zeg met nadruk 'geworden', omdat die interpretatie pas vanaf de vierde eeuw gangbaar werd: de gedachte dat de Joden de vervloeking over zichzelf hadden afgeroepen en het christenen daarmee vrij stond hen te vervolgen.

Hier is iets grondig misgegaan. Woorden zijn verdraaid, uit de context gehaald, en pasten zo perfect in de propaganda van het antisemitisme. Ze ontlokten Maarten Luther in 1543 bijvoorbeeld de volgende uitspraak: 'Het bloed van Christus zal de Joden uiteindelijk in de hel neerdrukken' en leidde in de loop der eeuwen tot vele aanvallen op Joden: bloedige pogroms, vaak in de week voor Pasen uitgevoerd en uit nazi-processen zijn uitspraken bekend van SS-beulen die hun aarzelingen om Joden te doden vaak wisten te overwinnen door de herinnering aan deze bewuste zin uit Matteüs.

5.

Wat moeten wij op deze feestelijke dag aan met deze zin uit Matteüs? Zullen we 'm, zoals de Duitse exegeet Jankowski suggereert, maar uit de tekst schrappen? Daar is veel voor te zeggen, misschien dan ook meteen maar uit de Matteus Passion – sorry, meneer Bach. De reden dat ik hem toch ter sprake breng, is dat ons, deze bloedige feiten indachtig, bij het vieren van Pasen wel enige bescheidenheid past. Jezus, de Jood - ik zeg het nog maar eens -, vierde in de aanloop naar zijn dood met zijn leerlingen het Joodse feest van bevrijding uit het Egyptische slavenhuis. Dat is Pesach waar ons christelijke Pasen zelfs in naam van is afgeleid.

Jezus werd niet door het Joodse volk vermoord, maar door een elitaire bovenlaag die collaboreerde met de Romeinse bezetter. Hij is gedood door een systeem van

onderdrukking en daar is hij vervolgens uit opgestaan. Of dat letterlijk gebeurde, is voor het verhaal niet van belang, het gaat erom dat de dood niet het laatste woord heeft gekregen. De woorden aan Jezus toegeschreven, zijn door zijn leerlingen doorverteld, en weer doorverteld en zo levend gehouden tot op de dag van vandaag. Woorden van vergevingsgezindheid en liefde, die de spiraal van geweld doorbreken en duidelijk maken dat taal niet alleen een verwoestende, maar ook een scheppende werking kan hebben. Misschien is die ene, beruchte Matteus-zin wel zo uit te leggen; dat de mensen verantwoordelijkheid nemen voor die boodschap en hem doorvertellen aan de volgende generatie.

6.

Paus Johannes XXIII, die van het Concilie – volgende week wordt hij heilig verklaard – begreep dat. Dankzij hem is in 1963 het beruchte 'Pro perfidis judaeis' - voor de ontrouwe Joden – geschrapt uit de traditionele voorbeden van Goede Vrijdag. En in een dagboekfragment schrijft hij: 'Wij beseffen nu dat onze ogen gedurende vele eeuwen zo blind zijn geweest, dat wij niet meer in staat waren de glorie van uw uitverkoren volk te zien. Heer, laat ons omkeren op de slechte wegen die wij in de geschiedenis en in de kerkgeschiedenis gingen. Laat onze omkeer bestaan in een concrete vernieuwing.'

7.

En zo is Pasen ook een feest van omkeer tot concrete vernieuwing. Het is opstaan uit een systeem van dood, dat wil zeggen: onrecht. Het opstandingsverhaal is een opdracht voor ons, dat wij opstaan tegen de wereldorde van vijandschap en oorlog. Hoe?

Laten we beginnen ons te trainen in zorgvuldig taalgebruik en in het vermijden van roddel en lasterpraat, want daar wordt de kiem voor haat al gezaaid. Dat wij beseffen welk gevaar erin schuilt als je een complete bevolkingsgroep over één kam scheert. 'Dé Marokkanen?' Die bestaan niet. Er zitten schoften en schatten tussen, net zoals in onze eigen kringen – welke dat ook mogen zijn.

Open dus je ogen voor elkaar, ook voor die vreemde, iets verderop als dat kan. Luister goed naar iemands verhaal voordat je je oordeel velt. En dan trekt - de ochtendmist op. Je loopt elkaar tegemoet en ontdekt dat je in bekenden bent veranderd...

En dan – zullen wij leven.